

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.01.024>
УДК 330:001.9

О.А. ШВИДАНЕНКО, д-р екон. наук, проф.,
проф. кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
пр. Перемоги, 536, 04411, Київ, Україна,
e-mail: o.shvidanenko@gmail.com,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6730-1372>

Т.Г. БУСАРЕВА, доц., канд. екон. наук,
доц. кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
пр. Перемоги, 536, 04411, Київ, Україна,
e-mail: sutner@ukr.net,
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4928-4772>

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Досліджено питання формування економіки знань в Україні як закономірний наслідок глобальних наукових трансформацій, наведено генезис підходів до еволюції даного поняття. Запропоновано методик, яка містить адаптовані до українських реалій індикатори розвитку економіки знань, ґрунтуючись на яких, розраховано і проаналізовано значення індексу економіки знань у розрізі регіонів України протягом 2006—2016 рр.

***Ключові слова:** економіка знань; регіони України; формування; розвиток; індикатори; аналіз.*

Формування економіки регіонів як принципово нової системи економічного устрою зумовлене особливою роллю знання в сучасному цивілізаційному розвитку. На розбудову регіональної економіки, заснованої на знаннях, діє ряд факторів: людський, що визначає соціально-економічні відносини; технологічний, який інтенсивно розвивається під впливом науки; інформаційний, що поставляє нові знання. Отже, тільки системна і комплексна модернізація економіки всіх регіонів може забезпечити перехід країни на якісно новий рівень цивілізаційного розвитку. Сучасні проблеми регіональної економічної розбудови пов'язані з формуванням нової парадигми науково-технічного розвитку. Таким чи-

Цитування: Швиданенко О.А., Бусарева Т.Г. Формування економіки знань у регіонах України. Економіка України. 2020. № 1 (698). С. 24—35. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.01.024>.

ном, конкурентоспроможність регіональної економіки забезпечується переходом до «економіки знань», пріоритетами якої є розвиток і поширення інформаційних технологій, розробка і широке впровадження інновацій, інвестування у формування людського капіталу регіонів країни [1]. Саме тому становлення економіки регіонів України має відбуватися на засадах знанневої економіки.

Питання розвитку економіки знань розглядається в багатьох наукових працях. Окремі складові регіонального розвитку, які базуються на розвитку економіки знань, досліджували Г. Кан, М. Кастельс, Я. Корнаї, І. Масуд, Ф. Махлуп, Д. Рісмен. На прикладних проблемах розвитку економіки регіонів України як центрів створення знань зосереджувалися такі вчені, як Н. Буга, І. Зварич, Я. Бжужка, Я. Пика та інші. Визначення значущості знанневого компонента в посиленні конкурентоспроможності регіонів та національної економіки в цілому знаходимо в працях Т. Сакаїя, Р. Солоу, Дж. Стігліца, О. Тоффлера, Т. Стюарта, Т. Умесао, Д. Форей, Д. Шнайдера та інших. Проте на початку ХХІ ст., в умовах формування глобальної економіки знань, у контексті побудови в Україні конкурентоспроможної національної економіки актуальним є аналіз економіки знань у розрізі регіонів.

Отже, **мета статті** — визначити рівень розвитку економіки знань у регіонах України в умовах глобалізації.

Протягом останніх років істотно зростає значущість знань як одного з основних факторів впливу на економічний і соціальний розвиток будь-якої країни. Водночас світові глобалізаційні процеси і технологічна революція останніх десятиліть перетворили знання та інтелектуальний капітал на ключові рушійні сили конкурентоспроможності, адже вони глибоко змінюють структуру економічного зростання у світі [2, с. 314].

Ескалація економіки знань є найбільш сучасним етапом загального розвитку суспільства. Американський економіст П. Друкер визначає економіку знань як економічну систему, в якій центральне місце відведено знанням, що посувають традиційні ресурси, працю і капітал. Економіка знань — це термін, який має дуальну природу: під ним, з одного боку, розуміють господарський процес, орієнтований на виробництво і управління знаннями в рамках економічних обмежень, а з іншого — мають на увазі економіку як науку, засновану на знаннях. У другому значенні, яке є частіше вживаним, даний термін належить до сфери використання технологій знань (таких як їх розробка і управління ними) з метою отримання економічних вигід і створення нових робочих місць [3, с. 120—122]. Істотна відмінність між наведеними трактуваннями полягає в тому, що в економіці знань останні є продуктом, а в економіці, заснованій на знаннях, вони являють собою інструмент. Проте дана відмінність ще недостатньо добре простежується і не до кінця досліджена у вітчизняній науковій літературі.

Одні з основоположників економіки знань, американські економісти Д. Коул і Д. Квах, стверджують, що всі методи оцінки економіки знань можуть або фокусуватися на досягненнях у галузі інформаційно-комп'ютерних технологій і аналізувати зміни в пов'язаних з новими технологіями секторах, або застосовуватися до постіндустріальної економіки в цілому на основі широкого спектра вимірювань [4, с. 6]. Відповідно, найбільш загальна класифікація підходів до оцінювання економіки знань розбиває їх на секторальну та цілісну концепції.

**Таблиця 1. Адаптована структура індикаторів
Індексу економіки знань**

Група значень (сфера)	Індикатори
Загальні показники розвитку регіонів	Річний темп приросту валового регіонального продукту (%) Величина валового регіонального продукту на душу населення (тис. грн./особу)
Надання якісної освіти та розвиток людського капіталу	Індекс освіти за методикою розрахунку індексу розвитку людського потенціалу Відношення кількості осіб, які здобувають середню освіту, до загальної кількості осіб, які навчаються Відношення кількості осіб, які здобувають вищу освіту, до загальної кількості осіб, які навчаються
Ефективна інформаційно-комунікаційна інфраструктура	Кількість персональних комп'ютерів на 1000 осіб у домогосподарствах Кількість інтернет-користувачів на 1000 осіб
Ефективна науково-інноваційна система	Кількість наукових співробітників на 10 тис. осіб Кількість заявок на отримання охоронних документів на 1 млн. осіб

Джерело: складено авторами.

Серед цих концепцій оцінювання економіки знань найбільш комплексним і доступним підходом, на нашу думку, є Knowledge Assessment Methodology (КАМ)¹, розроблена Світовим банком. Основне припущення даної методології полягає в тому, що побудова національної економіки знань ґрунтується на економічному та інституційному режимах країни, ефективній інноваційній системі освіти та якості людського капіталу і, нарешті, сучасній інформаційно-комунікаційній інфраструктурі. Сутність застосування методології КАМ полягає в тому, що за її допомогою можна визначити Індекс знань (КИ) та Індекс економіки знань (КЕІ) для різних країн і створити відповідні рейтинги.

Основні дослідження, що проводяться стосовно економіки знань, присвячені оцінюванню даного явища на національному рівні, що пов'язано із складністю збирання даних у регіональному розрізі. Для вирішення такого роду проблем Європейською комісією було розроблено набір показників оцінки інноваційності регіонів (Regional Innovation Scoreboard — RIS), який можна адаптувати для оцінювання економіки знань у регіонах України, використовуючи наведений набір із КАМ (табл. 2).

Розроблена методологія Світового банку є базою, проте використовувати в ній показники необхідно адаптувати до українських реалій, зокрема, врахувати особливості, що виникли після анексії Криму та початку військових дій на Сході країни. З огляду на це, український Індекс економіки знань (ІЕЗ) може бути розрахований за формулою

¹ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Knowledge_assessment_methodology.

$$UkrKI = \frac{GRPgr + GRPpc + EI + Es_{ps} + Eh_{pc} + PC + Int + Sc + SD}{9}, \quad (1)$$

де $UkrKI$ — Індекс економіки знань для України, $GRPgr$ — річний темп приросту валового регіонального продукту (%); $GRPpc$ — величина валового регіонального продукту на одну особу (тис. грн.); EI — індекс освіти за методикою розрахунку індексу розвитку людського потенціалу; Es_{ps} — відношення кількості осіб, які здобувають середню освіту, до загальної кількості осіб, які навчаються; Eh_{pc} — відношення кількості осіб, які здобувають вищу освіту, до загальної кількості осіб, які навчаються; PC — кількість персональних комп'ютерів на 1000 осіб у домогосподарствах; Int — кількість інтернет-користувачів на 1000 осіб; Sc — кількість наукових співробітників на 1000 осіб; SD — кількість заявок на отримання охоронних документів на 1 млн. осіб.

Важливу роль при адаптуванні методики розрахунку Індексу економіки знань відіграє підбір автентичних національних статистичних показників за регіонами, які б зберігали початковий зміст оригінального індикатора і відображалися в офіційній статистичній звітності. Наприклад, Індекс економічного стимулювання та інституційного режиму відсутній серед показників, наведених у табл. 2, оскільки немає потреби розглядати його в регіональному розрізі, оскільки показники цього виміру (тарифні й нетарифні бар'єри, якість управління та законодавство) мають загальнонаціональний характер і однакове значення для всіх регіонів України [5].

Оскільки показники, що входять до інформаційного контенту Індексу економіки знань, мають різні одиниці виміру та різні діапазони значень, варто використати процедуру нормалізації за методикою Світового банку, яка передбачає такі кроки.

По-перше, необхідно проранжувати регіони в порядку від найкращого (максимального значення показника серед порівнюваних регіонів) до найгіршого (мінімального значення показника серед порівнюваних регіонів) за кожним з показників спрощеного інформаційного наповнення. Діапазон можливих значень аналізованих показників визначатиметься відрізком [0; 9]. При цьому «0» відповідатиме найгіршому, а «9» — найкращому значенню нормалізованого показника. Нормалізація показників здійснюється за формулою

$$P_{\text{норм}} = 9 \times \left(1 - \frac{K_B}{K} \right), \quad (2)$$

де $P_{\text{норм}}$ — нормалізоване значення показника; K_B — кількість регіонів, які мають вищий ранг (вище місце в рейтингу), ніж регіон з показником P ; K — кількість порівнюваних регіонів [6, р. 54].

Результати розрахунків Індексу економіки знань і рейтинг регіонів за даним індексом у 2006—2016 рр. наведено в табл. 2.

Згідно з європейськими рекомендаціями щодо розрахунку Індексу економіки знань, усі регіони повинні розподілитися відповідно до отриманих даних за дев'ятьма інтервалами у такий спосіб, щоб найбільші процентні інтервали регіонів з найкращим значенням Індексу потрапили до першого та другого інтервалів. Так, першу групу складуть 15% регіонів ($8,50 < IE3 \leq 9$), другу — 20% регіонів ($6,50 < IE3 \leq 8,49$). Наступні групи регіонів розподіляться відповідно

Таблиця 2. Значення Індексу економіки знань у розрізі регіонів України за період 2006—2016 рр.

Регіони	Значення Індексу економіки знань											Відхилення (Δ)		Рейтингові місця регіонів	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016—2006	2006	2006	2016
	АР Крим	5,65	5,53	5,76	5,83	5,54	5,13	5,12	5,14	—	—	—	—	10	—
Вінницький	4,69	4,70	4,79	4,83	4,65	4,09	4,23	4,20	4,18	4,27	4,27	-0,42	13	14	14
Волинський	2,51	2,40	2,61	2,61	2,78	2,66	2,65	2,70	2,60	2,63	2,65	0,14	26	22	22
Дніпропетровський	7,02	7,02	7,08	7,07	7,38	7,38	7,39	7,41	7,35	7,36	7,41	0,39	5	4	4
Донецький	5,53	5,51	5,58	5,58	5,42	5,46	5,47	5,48	—	—	—	—	11	—	—
Житомирський	3,21	3,24	3,00	3,01	3,44	2,88	2,75	2,70	2,69	2,69	2,68	-0,53	23	21	21
Закарпатський	3,15	3,19	3,16	3,18	3,02	2,93	2,94	2,96	2,94	2,99	3,00	-0,15	24	20	20
Запорізький	6,47	6,48	6,44	6,45	6,62	6,87	6,76	6,71	6,62	6,62	6,64	0,17	6	5	5
Івано-Франківський	4,00	4,01	4,01	4,04	3,83	3,80	3,81	3,84	3,83	3,90	3,94	-0,06	20	17	17
Київський	3,99	4,02	4,00	4,00	4,62	4,86	4,87	4,87	4,76	4,73	4,74	0,75	21	10	10
Кіровоградський	3,01	2,96	3,08	3,05	2,85	3,42	3,41	3,39	3,56	3,64	3,65	0,64	25	18	18
Луганський	4,44	4,45	4,68	4,52	5,23	5,51	5,53	5,43	—	—	—	—	16	—	—
Львівський	5,84	6,00	5,96	6,13	5,92	5,38	5,39	5,51	5,40	5,43	5,56	-0,28	7	7	7
Миколаївський	5,69	5,72	5,90	5,91	5,60	6,14	6,15	6,16	6,13	6,17	6,18	0,49	9	6	6
Одеський	7,59	7,59	7,56	7,55	7,73	7,50	7,61	7,61	7,53	7,60	7,65	0,06	4	3	3
Полтавський	5,81	5,80	5,98	6,54	5,81	5,64	5,62	5,60	5,55	5,54	5,50	-0,31	8	8	8
Рівненський	3,39	3,40	3,37	3,37	3,83	3,57	3,61	3,59	3,50	3,53	3,47	0,08	22	19	19
Сумський	4,29	4,28	4,30	4,34	4,76	5,04	5,05	5,03	4,98	5,02	5,04	0,75	17	9	9
Тернопільський	4,20	4,13	4,11	4,25	3,71	4,44	4,47	4,45	4,24	4,27	4,38	0,18	18	13	13
Харківський	8,01	8,00	8,05	8,06	8,14	8,06	8,07	8,10	8,04	8,07	8,13	0,12	2	2	2
Херсонський	4,66	4,67	4,67	4,65	4,79	4,70	4,71	4,70	4,68	4,65	4,69	0,03	14	11	11
Хмельницький	4,20	4,24	4,13	4,28	4,37	3,95	4,00	4,10	3,98	4,01	4,06	-0,14	18	15	15
Черкаський	4,55	4,56	4,55	4,57	3,91	3,87	4,02	3,89	3,82	3,97	4,01	-0,54	15	16	16
Чернівецький	4,71	4,82	4,96	5,02	4,47	4,73	4,71	4,77	4,71	4,62	4,62	-0,09	12	12	12
Чернігівський	4,18	4,29	4,30	4,30	4,17	4,46	4,35	4,37	4,21	4,25	4,27	0,09	19	14	14
м. Київ	8,28	8,39	8,40	8,44	8,62	8,63	8,64	8,64	8,62	8,64	8,64	0,36	1	1	1
м. Севастополь	7,61	7,56	7,40	7,43	7,81	7,92	8,01	7,90	—	—	—	—	—	—	—

Примітка: тут і далі, в табл. 3 і 4, розрахунки для АР Крим, Донецької, Луганської областей і м. Севастополь, починаючи з 2014 р., унеможливлені через відсутність повних офіційних статистичних даних у зв'язку з анексією Криму та проведенням ООС на Сході України.
Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

до кращих значень Індексу з такими інтервалами: по 10% регіонів складуть третя ($5,50 < ІЕЗ \leq 6,49$), четверта ($4,50 < ІЕЗ \leq 5,49$) і п'ята ($3,50 < ІЕЗ \leq 4,49$) групи, а всі інші регіони потраплять до шостої групи ($ІЕЗ < 3,5$). У результаті розподілу,

Таблиця 3. Типологія регіонів України за середнім значенням Індексу економіки знань (КЕІ у період 2006—2016 рр.)

Регіони	Середнє значення КЕІ за 2006—2016 рр.	Група регіонів
Київ	8,54	Перша група. Лідери ($> 8,50$) — регіони з найкращими умовами для розвитку економіки знань, у яких вони формуються і поширюються по всій Україні
Харківський	8,07	Друга група. Високорозвинуті ($6,50 < ІЕЗ \leq 8,49$) — регіони, що мають достатні умови для розвитку економіки знань
Одеський	7,59	
Дніпропетровський	7,26	
Запорізький	6,60	
Миколаївський	5,98	Третя група. Розвинуті ($5,50 < ІЕЗ \leq 6,49$) — регіони, на території яких активно сформувались окремі умови для розвитку економіки знань
Полтавський	5,76	
Львівський	5,68	
Чернівецький	4,74	Четверта група. Фрагментарно розвинуті ($4,50 < ІЕЗ \leq 5,49$) — регіони, в яких сформувались окремі умови для розвитку економіки знань, проте високою є частка галузей низьких технологічних укладів (сільське господарство, видобуток природних копалин тощо)
Сумський	4,73	
Херсонський	4,69	
Київський	4,50	
Вінницький	4,44	П'ята група. Недостатньо розвинуті ($3,50 < ІЕЗ \leq 4,49$) — регіони, в яких сформувалися всього декілька умов для розвитку економіки знань і превалюють галузі низьких технологічних укладів (сільське господарство, видобуток природних копалин, легка промисловість тощо)
Чернігівський	4,29	
Тернопільський	4,24	
Черкаський	4,16	
Хмельницький	4,12	
Івано-Франківський	3,91	
Рівненський	3,51	
Кіровоградський	3,27	Шоста група. Аутсайтери ($ІЕЗ < 3,5$) — регіони, в яких дуже слабо формуються умови для розвитку економіки знань
Закарпатський	3,04	
Житомирський	2,93	
Волинський	2,62	

Джерело: складено авторами.

наведеного в табл. 3, до першого інтервалу ($8,50 < ІЕЗ < 9$), тобто до групи «Лідери», у період 2006—2016 рр. потрапила лише одна адміністративно-територіальна одиниця — Київ, який закономірно виявився територією з найкращими умовами для розвитку економіки знань. Саме там формуються, а потім на всю Україну поширюються нові знання, що відбувається завдяки центральному адміністративному розташуванню даної одиниці.

З табл. 3 видно, що до другої групи в період 2006—2016 рр. увійшло чотири регіони: Харківський, Одеський, Дніпропетровський та Запорізький. Вони характеризуються як високорозвинуті, такі, що мають достатні умови для розбудови економіки знань. Важливою особливістю цих регіонів є той факт, що свої достатні умови вони сформували у 2006—2008 рр., коли спостерігався активний процес запозичення нових знань і технологій. Третя група включає три регіони: Миколаївський, Полтавський та Львівський, що позиціонуються як території, де активно сформувалися окремі умови для розвитку економіки знань. Четверта група представлена Чернівецьким, Сумським, Херсонським та Київським регіонами, де умови для розвитку економіки знань у 2006—2016 рр. формувалися фрагментарно та з різною інтенсивністю. При цьому слід зазначити, що в них високою є частка галузей низьких технологічних укладів (сільське господарство, видобуток природних копалин тощо).

П'ята група, яку становлять недостатньо розвинуті в контексті економіки знань території, є найбільшою за досліджуваний період і включає: Вінницький, Чернігівський, Тернопільський, Черкаський, Хмельницький, Івано-Франківський та Рівненський регіони, в яких сформувалися тільки декілька умов для розвитку економіки знань і превалюють галузі низьких технологічних укладів.

Шосту групу, представлену аутсайдерами розвитку економіки знань, складають чотири регіони: Кіровоградський, Закарпатський, Житомирський та Волинський, що, безперечно, свідчить про слабкий рівень формування умов для розвитку економіки знань на теренах даних одиниць.

У цілому проведені розрахунки дозволяють стверджувати про серйозні дисбаланси в розвитку економіки знань в Україні у 2006—2016 рр., що зумовлено низкою проблем загальнодержавного і регіонального рівнів. Так, невисока якість інновацій, диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів, домінування низькотехнологічних галузей виробництва, сировинна домінанта виробничої структури, ірраціональна система розподілу бюджетних ресурсів (особливо в контексті наукових досліджень) є катализаторами для подальшої втрати інноваційного потенціалу кожного регіону і держави в цілому, що, у кінцевому підсумку, послаблює її міжнародні позиції, унеможлиблює співпрацю наукових установ та інноваційних підприємств з відповідними інституціями різних країн світу.

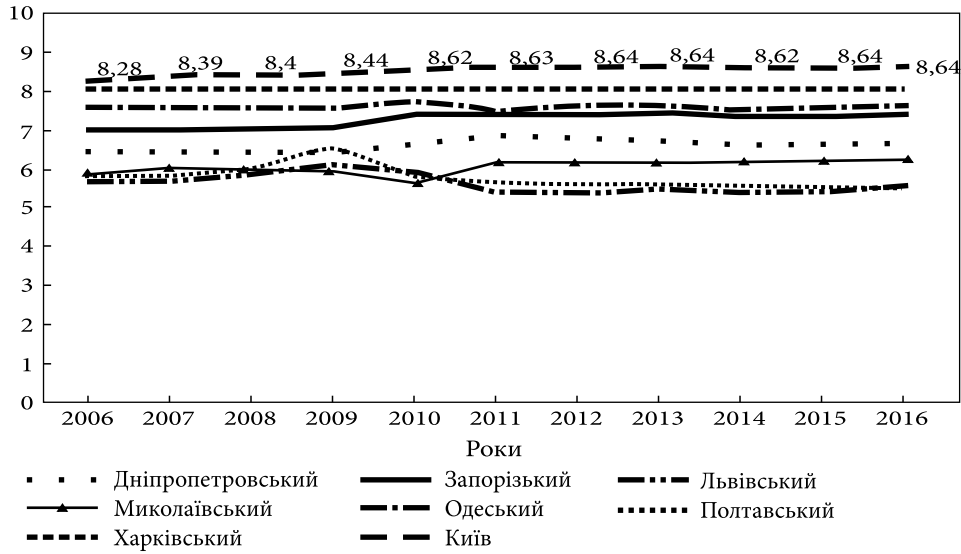
У цілому регіони з великими агломераціями перебувають у перших двох групах, що узгоджується з уявленнями про наявність агломераційних ефектів, а також концентрацію людського капіталу та інституцій у великих містах. Результати розрахунків доводять, що регіони з найбільш диверсифікованою економікою перебувають серед лідерів, а в аутсайдерах переважають аграрні та здебільшого моноспеціалізовані території [7, с. 51—58].

Таблиця 4. Структура українського Індексу економіки знань у 2016 р.

Регіони	Нормалізовані значення складових розрахунку									UkrKI
	GRPgr	GRPpc	EI	Es _{pc}	Eh _{pc}	PC	Int	Sc	SD	
АР Крим	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Вінницький	3,15	4,23	4,42	4,06	4,56	4,36	4,84	4,30	4,51	4,27
Волинський	3,60	2,51	2,68	2,90	2,33	3,00	2,90	2,13	1,80	2,65
Дніпропетровський	7,93	7,51	7,25	7,66	8,50	7,42	7,70	7,11	5,61	7,41
Донецький	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Житомирський	2,63	2,63	2,56	2,99	2,02	2,81	2,99	2,96	2,53	2,68
Закарпатський	2,73	3,09	3,34	2,76	2,86	3,33	3,51	2,93	2,45	3,00
Запорізький	6,36	6,31	6,92	6,71	6,75	6,97	6,78	6,79	6,17	6,64
Івано-Франківський	3,84	3,71	4,16	4,02	3,94	3,92	4,75	3,79	3,33	3,94
Київський	4,82	4,86	4,96	4,78	4,81	4,85	4,70	4,79	4,09	4,74
Кіровоградський	3,81	3,76	3,67	3,87	3,95	3,91	4,73	2,78	2,37	3,65
Луганський	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Львівський	4,73	4,83	5,51	7,17	7,05	5,99	4,75	5,61	4,40	5,56
Миколаївський	6,45	6,47	6,13	7,18	7,30	5,16	6,10	6,61	4,22	6,18
Одеський	7,46	7,67	7,62	7,95	7,58	8,66	7,86	7,59	6,46	7,65
Полтавський	5,25	5,31	4,86	4,91	5,67	7,61	5,19	5,24	5,46	5,50
Рівненський	3,42	3,40	3,57	3,74	3,69	3,02	3,87	3,71	2,81	3,47
Сумський	4,23	4,34	6,00	5,78	5,12	5,52	5,41	4,74	4,22	5,04
Тернопільський	4,19	4,18	5,71	5,14	5,07	4,31	3,86	4,11	2,85	4,38
Харківський	7,12	7,26	9,45	9,02	8,41	8,12	8,10	8,34	7,35	8,13
Херсонський	4,09	4,07	6,71	5,08	4,74	4,73	4,19	5,01	3,59	4,69
Хмельницький	4,00	4,60	4,17	5,23	5,10	3,02	3,48	4,01	2,93	4,06
Черкаський	4,01	4,72	5,72	5,14	4,93	2,07	3,72	3,16	2,62	4,01
Чернівецький	4,23	4,41	6,70	5,12	6,06	4,11	4,07	4,16	2,72	4,62
Чернігівський	4,02	3,87	5,96	5,17	5,00	3,14	3,82	3,13	4,32	4,27
м. Київ	8,23	8,04	9,38	9,14	9,34	8,01	8,07	8,61	8,94	8,64
м. Севастополь	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Джерело: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Аналіз динаміки Індексу економіки знань в Україні показав, що протягом 2006—2016 рр. кількість регіонів, де формувались умови для розвитку економіки знань, істотно не змінилася. Так, у 2016 р. (табл. 4) серед лідерів пе-

Динаміка Індексу економіки знань регіонів-лідерів у 2006—2016 рр.

Джерело: побудовано авторами.

ребували Київ (з Індексом економіки знань 8,64), Харківський (8,13), Одеський (7,65) і Дніпропетровський (7,41) регіони. Практично таку саму рейтингову картину можна було спостерігати і у 2006 р., плюс ще Севастополь, який нині знаходиться на непідконтрольній українській владі території.

Так, середньорегіональне нормалізоване значення даного показника дорівнює всього 4,08 бала з 9, що говорить про відносно низьку кількість винаходів та, відповідно, заявок, поданих до Департаменту інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Найбільша концентрація підприємств, які створюють і використовують об'єкти права інтелектуальної власності, знаходяться в Києві (8,94 бала) та Харківському регіоні (7,35 бала), а регіонами з найнижчим нормалізованим значенням даного показника виявилися Волинський (1,80 бала) та Кіровоградський (2,37 бала), що додатково посилює диспропорції в їх розвитку.

Натомість, майже в усіх регіонах України у 2016 р. спостерігалось збільшення кількості осіб, які здобувають середню та вищу освіту, порівняно із загальною кількістю осіб, які навчаються, що свідчить про посилення прагнення українців бути освіченими і затребуваними фахівцями в майбутньому. На жаль, дані тенденції мають й інший бік: стрімке розростання системи вищої освіти спричиняє руйнацію системи професійно-технічної освіти, збільшуючи дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей.

У період 2006—2016 рр. регіони-лідери (що становлять перші три рейтингові групи) фактично демонстрували нарощування потенціалу для ефективного розвитку економіки знань (рис.).

Нестабільний стан соціально-економічної сфери життєдіяльності по всій країні змушує регіони пристосовуватися й знаходити інші можливості для розвитку. Так, території — лідери за рівнем розвитку економіки знань

(Київ, Харківський, Одеський, Дніпропетровський, Миколаївський, Львівський, Запорізький та Полтавський регіони) одними з перших зрозуміли необхідність пошуку нових ринків збуту товарів, освоєння нових видів продукції, тому почали перепрофілювання виробництв з огляду на нестабільну загальноекономічну ситуацію в країні.

Важливо зазначити, що в умовах формування економіки знань інноваційна спроможність суб'єктів господарювання регіонального рівня виступає ключовим чинником підвищення їх конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Разом з тим цілі, масштаби і темпи сучасних наукових досліджень і розробок у провідних високотехнологічних сферах виробництва (нанотехнології, гена інженерія, біотехнології, фармацевтика, аерокосмічна, інформаційно-комунікаційна галузі) потребують акумулювання колосальних фінансових, технічних і кадрових ресурсів, що є можливим тільки завдяки спільним зусиллям окремих компаній. Дану гіпотезу також підтверджує такий приклад: найбільш успішні на національному та світовому ринках підприємства ІТ-сфери розташовані саме в Києві, Харківському та Дніпропетровському регіонах, які є лідерами обчисленого нами Індексу економіки знань. Крім того, ці адміністративно-територіальні одиниці активно формують інформаційну економіку на теренах країни і досить успішно трансформують зовнішню відкритість і участь у міжнародних проектах.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження доводять, що економіка знань в Україні ще в цілому не набула ефективного розвитку. Фрагментарне покращення структурних елементів Індексу економіки знань свідчить про наявність у нашої країни серйозної конкурентної переваги у вигляді досить розвинутої системи середньої та вищої освіти. Натомість, сильна асиметрія в розвитку знанневої економіки на мезорівні викликає занепокоєння, адже вона аж ніяк не сприяє подоланню соціально-економічних диспропорцій у розбудові окремих регіонів і країни в цілому, що на сьогодні є ключовим питанням державного управління у даній сфері.

Нерівномірність регіонального розвитку зумовлено об'єктивними (географічним положенням та природно-кліматичними умовами; мірою забезпеченості сировинними ресурсами; інфраструктурними передумовами економічного розвитку тощо) та суб'єктивними (політикою регіональної влади, яка визначає якість управління економічними процесами та фінансово-бюджетною сферою) факторами. Саме диспропорції в економічному і соціальному аспектах є основним індикатором послаблення результативності та ефективності функціонування суб'єктів державного управління різних рівнів. Головним наслідком диспропорцій є постійно зростаючі потреби в бюджетних асигнуваннях, затрати на пошук нових форм організаційного, правового, ресурсного забезпечення розбудови депресивних територій, значні непрямі втрати, пов'язані із зниженням конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіону тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаджиев М.М. Понятийный аппарат региональной экономики знаний. — 2018. — № 1(53) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://eee-region.ru/article/5305/>.
2. Roos G., Pike S., Fernstrom L. Managing intellectual capital in practice. — Routledge. — 2011. — P. 135.
3. Drucker P. The age of discontinuity: Guidelines to our changing society. — New York : Harper & Row, 1999. — 401 p.
4. Gospodarka oparta na wiedzy. Perspektywy Banku Światowego, Biuro Banku Światowego w Polsce ; [red. A. Kukliński]. — Warszawa, 2003. — 333 s.
5. Coyle D., Quah D. Getting the Measure of the New Economy. — London : The Work Foundation, 2002. — 154 p.
6. Nestian A. Knowledge management concepts and models applicable in regional development // Management & Marketing. Editura Economica, 2007. — 126 p.
7. Ковальов Б.Л. Оцінка рівня розвитку економіки знань регіонів України / Вчені записки Університету «КРОК» : зб. наук. праць. — 2013. — Вип. 34. — 370 с.

Стаття надійшла 15.01.2019
Була оновлена 30.07.2019

REFERENCES

1. Gadzhiev M.M. Concept of the regional economy of knowledge. 2018, No. 1(53), available at: <https://eee-region.ru/article/5305/> [in Russian].
2. Roos G., Pike S., Fernstrom L. Managing intellectual capital in practice. Routledge, 2011, p. 135.
3. Drucker P. The age of discontinuity: Guidelines to our changing society. New York, Harper & Row, 1999, 401 p.
4. Knowledge-based economy. World Bank prospects. A. Kukliński (Ed.). World Bank Office in Poland, Warsaw, 2003, 333 p. [in Polish].
5. Coyle D., Quah D. Getting the Measure of the New Economy. London, The Work Foundation, 2002, 154 p.
6. Nestian A. Knowledge management concepts and models applicable in regional development. *Management & Marketing*, Editura Economica, 2007, 126 p.
7. Kovalyov B. Methodological approaches to evaluation of level of development of regions of Ukraine towards the Knowledge Economy. *Scientific Notes of «KROK» University*, 2013, Iss. 6, 370 p. [in Ukrainian].

Received on January 15, 2019
Update on July 30, 2019

Oleh Shvydanenko, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Professor of Department
of International Economics,
SHEE «Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman,»
53b, Prospect Peremohy, Kyiv, 04411, Ukraine
Tetyana Busarieva, PhD (Econ.), Associate Professor,
Associate Professor of Department
of International Economics,
SHEE «Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman,»
53b, Prospect Peremohy, Kyiv, 04411, Ukraine

FORMATION OF KNOWLEDGE ECONOMY IN REGIONS OF UKRAINE

Modern problems of economic development of Ukrainian regions are connected with the formation of a new paradigm of scientific-technological development. The components of the new economy are innovation, the growth of social orientation of the technologies created, the general nature of the availability and use of knowledge, technologies, innovative products and services. Thus, the long-term competitiveness of the regional economy is ensured by the transition to a «knowledge economy», the priorities of which are the development and spread of information technologies, as well as the development and widespread introduction of innovations and investments in the formation of human capital.

Building a knowledge-based economy is determined mainly by enhancing the competitiveness of both individual regions and countries and ensuring a new quality of life for the population. The ability of the region to produce knowledge, in particular scientific, to inculcate and use it effectively to achieve effective socio-economic development, is now a decisive factor in ensuring the positive dynamics of economic development in the regions alongside traditional sources such as investment and human labor. And Ukraine is no exception, because in terms of analyzing the prerequisites for the knowledge economy in Ukraine, it can be argued that the Soviet Union, together with the United States, Germany and Japan, was the leading country in the formation of the third technological order.

However, in today's realities, the transition of the regions of Ukraine to the economy and knowledge society is too problematic. In order to achieve it, it is necessary to create the basic conditions, namely: a socially oriented economy, high standards of welfare of the population, high quality of human and social capital. To address these kinds of problems, the European Commission has developed a set of indicators for assessing the innovativeness of the regions, which can be adapted to assess the knowledge economy in the regions of Ukraine.

Keywords: *knowledge economy; regions of Ukraine; formation; development; indicators; analysis.*